



УДК 159.9

## ГУБРИСТИЧНІ ПРАГНЕННЯ У СТРУКТУРІ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Фоменко К.І., к. психол. н.,  
доцент кафедри практичної психології

*Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди*

У статті проаналізовано наукові підходи до дослідження навчальної саморегуляції. Визначено зв'язки губристичної мотивації з імпліцитними уявленнями студентів про самоефективність діяльності, з показниками академічної саморегуляції та самоорганізації діяльності. Представлено факторну структуру мотиваційної сфери студентів.

**Ключові слова:** імпліцитні уявлення студентів, академічна саморегуляція, губристична мотивація, прагнення до досконалості, прагнення до переваги, здатність до самоорганізації діяльності.

В статье проанализированы научные подходы к исследованию учебной саморегуляции. Определены связи губристической мотивации с имплицитными представлениями студентов об эффективности их деятельности, показателями академической саморегуляции и самоорганизации деятельности. Представлена факторная структура мотивационной сферы студентов.

**Ключевые слова:** имплицитные представления студентов, академическая саморегуляция, губристическая мотивация, стремление к совершенству, стремление к превосходству, способность к самоорганизации деятельности.

Fomenko K.I. HUBRISTIC ASPIRATIONS IN THE EDUCATIONAL ACTIVITY OF STUDENTS

The article analyzes the scientific approaches to the study of learning self-control. There were determined the relationships between hubristic motivation and implicit representations of students about their effectiveness, indicators of academic self-regulation of activity and its self-organization. There was presented the factorized structure of motivational sphere of students.

**Key words:** implicit representation of students, academic self-regulation, hubristic motivation, commitment to excellence, pursuit for perfection, ability to self-organize activities.

**Постановка проблеми.** У психології поняття «регулювання» тісно пов'язане з основними функціями психічного – відбиттям і регуляцією [3]. Похідним від поняття «регулювання» є саморегуляція. Дослідження саморегуляції навчальної діяльності студентів обумовлена недостатньою вивченістю цього процесу при його очевидній значущості як у загальній, так і в прикладних галузях психології (віковій, педагогічній). У теоретико-методологічному плані в психології дотепер відсутні досить теоретично й експериментально пророблені уявлення про системно-функціональні механізми саморегуляції особистості, не вивчені залежності між окремими складовими регуляторного процесу та регуляторними механізмами.

Недостатньо дослідженим виявляється вплив мотиваційних факторів на саморегуляцію навчально-професійної діяльності [2], зокрема не вивчене становлення й розвиток зовнішнього, інтроєктованого, ідентифікованого та внутрішнього регулювання у структурі мотиваційної сфери студента.

Навчально-пізнавальна діяльність студента обумовлена сукупністю провідних мотивів учіння, що складають його мотиваційну сферу. Розгляд мотиваційної сфери особисто-

сті студента лише з позицій співвідношення його внутрішніх та зовнішніх, соціальних або професійних мотивів, що є прийнятним у вітчизняній парадигмі, дещо обмежує можливості комплексного дослідження мотиваційних детермінант саморегуляції навчальної діяльності студента. На нашу думку, застосування теорії самодетермінації Е. Десі та Р. Райана значно розширює можливості вивчення мотиваційних особливостей академічної саморегуляції студентів.

Е. Десі та Р. Райан визначають чотири рівні мотивації: 1) екстринсивну або зовнішню (поведінка та діяльність регулюються нагородами і покараннями); 2) інтроєктовану (поведінка регулюється частково засвоєними правилами та вимогами); 3) ідентифіковану (поведінка регулюється відчуттям власного вибору даної діяльності, раніше регульованою ззовні); 4) інтринсивну або внутрішню (інтерес до діяльності). Згідно з цією концепцією саме внутрішня (інтринсивна) мотивація, яка заснована на природжених потребах в компетентності (вибору оптимальної трудності завдань, наявності позитивного зворотного зв'язку) і самодетермінації (автономність, інтернальність особистості), обумовлює успішність у навчанні [6].

Уявлення людей про здібності впливають на вибір цілей і рівень їх складності, на наполегливість при зіткненні з труднощами, визначають мотивацію досягнення. Існує два патерна поведінки при зіткненні з труднощами:

1) орієнтація на майстерність (прагнення до важких завдань, наполегливість, збереження позитивного настрою) характеризується інтерпретацією невдач як пов'язаних з внутрішніми нестабільними причинами або зовнішніми факторами;

2) безпорадний (прагнення уникнути ризику, недолік наполегливості і погіршення діяльності після невдачі) характеризується інтерпретацією невдач як пов'язаних з внутрішніми причинами.

К. Двек зробила припущення, що імпліцитні (неявні, приховані, інтуїтивні) уявлення про власні здібності впливають на такі мотиваційні фактори, як міра складності цілей, що обирає людина, і наполегливість, яку вона демонструє під час труднощів по їх досягненню [7].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Саморегуляцію суб'єкта навчальної діяльності дослідники вивчали переважно

з позицій регулятивних вищих психічних процесів (В.І. Моросанова, В.П. Прядеїн, В.Я. Ляудіс, Є.В. Заїка). Мотиваційні детермінанти саморегуляції особистості студента подані у дослідженнях вітчизняних (М.А. Кузнецов, О.І. Кузнецов, Н.С. Моргунова, В.С. Шаповалова) та зарубіжних (Т.О. Гордєєва, Е. Десі, Є.П. Ільїн, Д.Р. Коннел, А.О. Ольшаннікова, Д. Рассел, Р.М. Райан) вчених.

**Постановка завдання.** На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у тому, щоб визначити мотиваційні чинники переживання психічних станів у різних умовах навчальної діяльності успішних та неуспішних студентів.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Для реалізації мети дослідження нами були обрані такі методики.

1) Опитувальник академічної саморегуляції Р.М. Райана і Д.Р. Коннелла. Опитувальник містить 32 твердження, спрямованих на визначення рівня розвитку зовнішнього регулювання (екстринсивної або зовнішньої мотивації навчальної діяльності), інтроєктованого регулювання, ідентифікованого регулювання та власного спонукання (інтринсивної або внутрішньої мотивації).

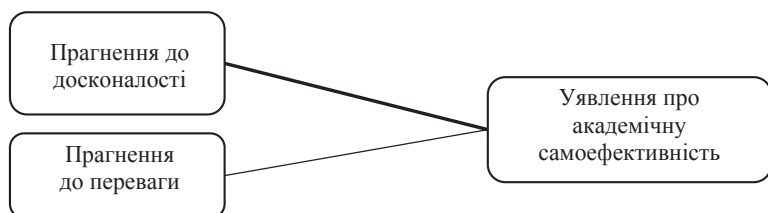
2) Шкала діагностики імпліцитних теорій здібностей (К. Двек, адаптація Т.О. Гордєєвої) [7].

3) Методика «Опитувальник губристичної мотивації студентів» (К.І. Фоменко) [3].

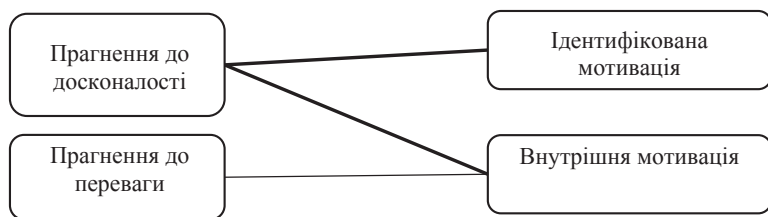
4) Опитувальник самоорганізації діяльності (ОСД) Є.Ю. Мандрикової [2].

Розглянемо результати кореляційного аналізу показників імпліцитних уявлень про здібності студентів та їх губристичних прагнень (рис.1).

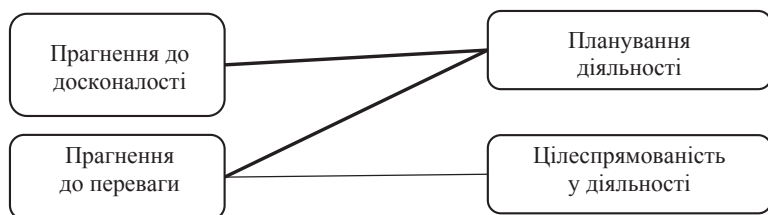
Встановлено, що студенти, які прагнуть до досконалості, виявляють високі показники імпліцитних уявлень про академічну самоефективність (0,71,  $p < 0,0001$ ). Отже, прагнення до досконалості позитивно пов'язано з прихованими уявленнями студентів про ефективність власної розумової діяльності та здібностей загалом, навчальної діяльності зокрема. Чим більше студент прагне до підтвердження власної майстерності, до непересічних досягнень у діяльності, зокрема навчально-пізнавальної, тим сильніше він переконаний у



**Рис. 1. Взаємозв'язок показників уявлень про академічну самоефективність та форм губристичної мотивації**



**Рис. 2. Взаємозв'язок показників академічної саморегуляції та форм губристичної мотивації**



**Рис. 3. Взаємозв'язок показників самоорганізації діяльності та форм губристичної мотивації**



власній ефективності, продуктивності своєї діяльності.

Студенти, які прагнуть до переваги, виявляють високі показники імпліцитних уявлень про академічну самоефективність (0,45,  $p < 0,001$ ). Отже, прагнення до переваги, так само як і прагнення до досконалості, хоча і дещо меншою мірою, позитивно пов'язане з інтуїтивними уявленнями студентів про ефективність власної діяльності. Прагнення перевершити інших, бути кращим серед студентів, самоствердитись у соціумі за рахунок переваги властиво студентам, які переконані у власній ефективності.

Таким чином, губристична мотивація загалом позитивно пов'язана з оптимістичними сподіваннями студентів про можливість розвитку власних здібностей та про те, що результати їх діяльності ефективні та високі.

На рис. 2 подано результати кореляційного аналізу показників губристичних прагнень студентів та їх академічної саморегуляції.

Встановлено, що студенти, які прагнуть до досконалості, виявляють високі показники ідентифікованого саморегулювання (0,57,  $p < 0,0001$ ) та внутрішньої мотивації (0,81,  $p < 0,0001$ ). Такі дані свідчать про те, що студенти з високими показниками прагнення до самовдосконалення схильні до внутрішньої, автономної навчальної саморегуляції. Прагнення до досконалості передбачає інтерес до навчання, інтеріоризацію правил та норм навчання, які виступають регуляторами навчально-пізнаваль-

ної діяльності орієнтованих на майстерність та розвиток компетентності студентів.

Студенти, які прагнуть до переваги, виявляють високі показники внутрішньої мотивації (0,43,  $p < 0,01$ ). Прагнення до переваги також передбачає інтерес до навчання. Ті студенти, які прагнуть перевершити інших, самоствердитись в оточенні таких самих, як і вони, студентів, керуються у навчальній діяльності пізнавальним інтересом.

Отже, губристична мотивація студентів передбачає автономну саморегуляцію їх навчальної діяльності.

На рис. 3 зображені кореляційні зв'язки між показниками губристичної мотивації та здатностей до самоорганізації діяльності.

Встановлено, що студенти, які прагнуть до досконалості, виявляють високі показники здатності до планування діяльності (0,31,  $p < 0,05$ ). Таким чином, здатність до планомірної діяльності, до прогнозування наслідків власної активності у студентів та високий рівень розвитку навичок цілепокладання властиві студентам, які прагнуть до досконалості у діяльності, до досягнення вершини майстерності.

Студенти, які прагнуть до переваги, виявляють високі показники здатності до планування діяльності (0,36,  $p < 0,01$ ) та цілеспрямованої діяльності (0,33,  $p < 0,05$ ). Прагнення до переваги характеризує студентів, які вміють планувати діяльність, як організованих, цілеспрямованих, тих, що завзято йдуть до поставленої мети. Виявляючи непересічні організаторські здібності, такі студенти досягають переваги над іншими.

Таблиця 1

### Факторна структура мотиваційної сфери студентів

Показники	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3	Фактор 4	Фактор 5
Уявлення про академічний контроль			-0,801		
Уявлення про академічну самоефективність	0,877				
Зовнішнє регулювання		0,764			
Інтроєктоване регулювання		0,853			
Ідентифіковане регулювання	0,808				
Внутрішнє регулювання	0,919				
Прагнення до досконалості	0,838				
Прагнення до переваги					-0,747
Планування				0,774	
Цілеспрямованість		0,736			
Наполегливість		0,571			0,558
Фіксація на ускладненнях			-0,946		
Самоорганізація				0,881	
Орієнтація на теперішнє		-0,898			
Доля дис.	3,394	3,309	1,676	1,608	1,410
Доля заг.	0,242	0,236	0,119	0,114	0,100

Розглянемо результати факторного аналізу показників академічного саморегулювання, імпліцитних уявлень про власні здібності, губристичної мотивації та саморганізації діяльності у студентів (таблиця 1).

Перший фактор – «Автономна саморегуляція навчальної діяльності» – має факторну вагу 3,39, пояснює 24,2% дисперсії, представлений показниками внутрішнього регулювання (0,919), уявлення про академічну самоефективність (0,877), прагнення до досконалості (0,838), ідентифікованою регулювання (0,808). Зміст даного фактору пояснює зв'язок інтересу до навчання з прагненням студента до досконалості.

Другий фактор бува названий «Залежна саморегуляція навчальної діяльності» (факторна вага становить 3,30, 23,6% поясненої дисперсії) і містить орієнтацію на теперішнє (-0,898), інтроєктоване регулювання (0,853), зовнішнє регулювання (0,764), цілеспрямованість (0,736), наполегливість (0,571). Отриманий фактор розкриває зв'язок здатностей до самоорганізації та мотивації навчальної діяльності, яка регулюється ззовні.

Третій фактор під назвою «Самоконтроль навчальної діяльності» (факторна вага становить 1,67, 11,9% поясненої дисперсії) містить фіксацію на ускладненнях (-0,946), уявлення про академічний контроль (-0,801). Зміст фактору пояснюється зв'язком імпліцитного уявлення студента про те, що він сам здатний контролювати процес та результат навчальної діяльності, та його гнучкістю, здатністю переключатися на нові види діяльності і стосунки.

Четвертий фактор «Самоорганізація діяльності» (має факторну вагу 1,61, пояснює 11,4% дисперсії) характеризується показниками самоорганізації (0,881) та планування (0,774) і пояснює зв'язок між здатністю до самоорганізації діяльності та її планування у студентському віці.

П'ятий фактор «Відмова від переваги над іншими» (факторна вага 1,41, пояснює 10% дисперсії) представлений показниками прагненням до переваги (-0,747) та

наполегливості (0,558). Фактор пояснює низькі показники прагнення до переваги у наполегливих студентів.

**Висновки з проведеного дослідження.** Губристичні прагнення особистості студентів пов'язані з їхніми імпліцитними уявленнями про самоефективність, внутрішньою та ідентифікованою мотивацією, а також організаційними здатностями до планування діяльності та цілепокладання.

Встановлено п'ятифакторну структуру мотиваційної сфери студентів, де центральне місце посідає зв'язок внутрішньої мотивації, уявлення про самоефективність та прагнення до досконалості.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Козелецкий Ю. Человек многомерный (психологические эссе) / Ю. Козелецкий. – К. : Либідь, 1991. – 288 с.
2. Мотивация замысла / [М. Коссовская, К. Ляхович-Табачек, Т. Марушевский]; под. ред. А. Коляничик, Б. Войцишке. – Х. : Изд-во «Гуманитарный центр», 2015. – 344 с.
3. Мандрикова Е.Ю. Разработка опросника самоорганизации деятельности (ОСД) // Психологическая диагностика. Тематический выпуск: Диагностика личностного потенциала. – 2010. – № 2. – С. 87–111.
4. Прохоров А.О. Смысловая регуляция психических состояний / А.О. Прохоров. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2009. – 352 с.
5. Фоменко К.І. Губристична мотивація в структурі спрямованості особистості: віковий аспект / К.І. Фоменко, Т.Б. Хомуленко, – Х. : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2012. – 222 с.
6. Фоменко К.І. Мотиваційні фактори психічних станів студентів у різних умовах/ К.І. Фоменко, О.І. Кузнецов // Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія. – 2015. – Вип. 50. – С. 278–292.
7. Фоменко К.І. Мотиваційні особливості академічної саморегуляції студентів / К.І. Фоменко, О.І. Кузнецов // Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць Камянець-Подільського університету імені Івана Огієнка / за ред. С.Д. Максименка, Л.О. Онуфрієвої. – Вип. 25. – Камянець-Подільський : Аксіома, 2014. – С. 582–596.
8. Фоменко К.І. Психологія успіху : [навч.-метод. посібник] / К.І. Фоменко. – Х., 2015. – 229 с.